

Sløruglen - intetsteds og overalt

Af Hans Harrestrup Andersen, Klaus Dichmann og Jens Gregersen

Sløruglen (*Tyto alba*) er en usædvanlig fugl. Selv blandt ugle. Den er i besiddelse af familiens mest omfattende udbredelse, relativt længste ben og er den eneste ugle, der kan udruge to kuld i løbet af en ynglesæson. Den er i stand til at fange en mus i total mørke, altså alene ved brug af høresansen. Sløruglen "ser med ørene". Den er også kandidat til titlen som verdens smukkeste ugle. I Danmark er sløruglen helt overvejende nataktiv og lever i det hele taget en yderst diskret tilværelse. Ikke mange oplever nogensinde at se et glimt af fuglen. Der anerkendes for tiden 14 arter og 28 racer, hvoraf *Tyto alba guttata* forekommer i Central-og Østeuropa samt i Danmark, der i øvrigt er grænsen for udbredelsen mod nord, *Guttata*-racens overside er gyldenbrunt mønstret med blågrå, hvide og sorte dråbeformede pletter (*gutta* betyder dråbe på Latin), mens undersiden er lysebrun med varierende forekomst af mørke pletter. Ligesom næsten alle andre fugle er sløruglen mørkest på oversiden. Hunnen er en anelse større end hannen, men ellers er kønnene ens.

Den mest udbredte ugle i verden

Sløruglen forekommer så mange steder på jorden, at den faktisk regnes for at være den mest udbredte af samtlige ca. 10.000 fuglearter i verden. Den findes i alle verdensdele på nær Antarktis og mangler i øvrigt i de Arktiske egne, Sahara og størstedelen af Asien. Sløruglen forekommer på meget varierede levesteder. Fra halvørken til tropisk regnskov, og fra Patagoniens stormfulde kyst til Ny Guineas bjerge, hvor den endda kan forekomme over trægrænsen i 4.000 meters højde. Lad os vende os mod vort eget land og se på, hvorledes den smukke fugl med den tilbagetrukne levevis har klaret sig på randen af dens nordligste udbredelsesområde.

Tilbagegang frem til 1990

For 75 år siden var sløruglen en forholdsvis almindelig ynglefugl i Danmark, men så begyndte bestanden at gå tilbage. Omkring 1960 var den på godt 300 par, 1980 på ca. 100 og 1990 på ca. 20 par. Samtidig gik den tilbage i store dele af Nordvesteuropa. For at forstå denne udvikling, må vi se nærmere på uglens biologi og de krav, den stiller til miljøet, dens vaner samt stærke og svage sider.

Levested og biologi

Sløruglen i Danmark foretrækker kystnære områder i agerlandet gerne med fugtige eng- og åstrækninger samt tilstedeværelse af store, gamle træer. Undersøgelser fra Holland har vist, at bestanden af slørugler i gode gnaverår og i de gunstigste yngleområder kan udgøre op til 11 - 13 par pr. 100 kvadratkilometer. Uglen jager helt

overvejende om natten, og føden består hovedsagelig af små gnavere - først og fremmest mark- og spidsmus. I perioder med dårligt vejr og i musefattige år tager uflen også mindre fugle. Det er relativt let at analysere sløruglens gylp, da pH i uglens mavesæk er ret høj, hvorfor selv meget små knogler bevares i gylpet og kan benyttes til artsbestemmelse af byttedyret. Uflen gylper i øvrigt helt bevist og ikke, som man tidligere troede, reflektorisk. En fuldvoksen ugle med en gennemsnitsvægt på 350 g indtager omkring 100 g føde daglig svarende til fire markmus.

Forklaringen på, at sløruglen kan jage i total mørke, er følgende: Når uflen opfatter lyden af en mus i bevægelse gennem græsset, drejer den hovedet, indtil lyden opfattes nøjagtigt på samme *tidspunkt* med begge ører. Dermed er musens *horisontale* position fastlagt, og uflen ved nu, at musen befinder sig ud for uglens ansigt. Øreåbningen på højre side vender lidt opad, på venstre lidt nedad. Højre øre opfatter lyde opstået over uflen bedst, mens venstre øre er bedst til lyde under uflen. På baggrund af hvilken side lyden høres stærkes fra, kan uflen afgøre, om den stammer fra en lydkilde over eller under dens hoved. Når lyden høres med samme *styrke* på de to sider, er musens *vertikale* position bestemt. Uflen har nu fastlagt præcist hvor i mørket, musen befinder sig. Medvirkende til den følsomme lydopfattelse er uglens slør, der fungerer som en tragt, således at lydbølger koncentrerer sig i øreåbningerne. Uglens indre øre er i øvrigt forsynet med flere nerveceller end hos nogen anden fugl på samme størrelse. Uflen er nu klar til at slå til. Lyden af en flyvende slørugle er så svag, at den hverken opfattes af mand eller mus. Årsagen er svingfjerens specielle konstruktion, idet forkanten er forsynet med en bræmme, der bryder luftstrømmen. Lige før uflen slår ned på byttet, svinger den benene frem foran hovedet med tæt samlede fødder, de to gange to for- og bagklør spredes, og musen gribes. Formentlig er det kun uglearter med asymmetrisk placerede øreåbninger, der kan jage i fuldstændigt mørke.

I Danmark yngler sløruglen næsten udelukkende i bygninger og kun meget sjældent i hule træer. Uflen er trofast overfor ynglestedet, idet man kender eksempler på, at sløruglen har ynglet samme sted i over 100 år! Normalt får uflen et kuld unger om året. I år med særlig høj gnaverforekomst kombineret med en varm, ikke for tør sommer kan to kuld forekomme. Æggene (2-9 stk.; i gennemsnit 4-5) lægges fortrinsvis i maj (marts-juni), hvor byttedyrene, mus og spidsmus, er tilgængelige i passende mængder.

Æggene lægges med to-tre dages mellemrum, men hunnen begynder at ruge, så snart det første æg er lagt. Æggene klækkes efter en rugetid på ca. 30 dage, hvorunder hannen bringer føde til hunnen uden selv at tage del i udrugningen. Pga. hunnens vane med at ruge, så snart det første æg er lagt, kan der være over to ugers aldersforskel på første og sidste unge og en tilsvarende betydelig størrelsesforskel. Ved fødemangel dør de yngste og mindste unger. En nyklækket unge er blind og vejer kun ca. 15 g, men den tager hurtigt på i vægt. Fem-seks uger gammel vejer den op til 450

g, dvs. mere end forældrefuglene. Når ungerne begynder at træne flyvefærdighed, aftager vægten hurtigt. Ungerne er flyvefærdige, når de er ca. 60 dage gamle. Antallet af udfløjne unger pr. kuld i Danmark varierer afhængig af størrelsen af årets gnaverbestand fra et gennemsnit på 2,8 pr. kuld til 4,0 pr. kuld - højest for kuld opfostret i redekasser.

I det usædvanlige gode musår 1999 var gennemsnittet for de sønderjydske ugler dog oppe på hele 4,6. De sidst klækkede unger omkommer ofte i reden og bliver herefter formentlig ædt af deres ældre og større søskende. Denne form for "kannibalisme" kendes fra flere rovfugle og bidrager måske til, at de øvrige unger overlever. De udfløjne unger forlader ret hurtigt forældrenes territorium. Efter 6 uger har over halvdelen fjernet sig mere end 3 km fra redestedet. Normalt søger ungerne højst 50-100 km bort, men de kan tilbagelægge større afstande, Således blev en unge, der var ringmærket i Holland, genfundet i Ukraine mere end 1.500 km fra reden.

Forklaringer på tilbagegangen

Hvad er forklaringen på, at sløruglen er gået tilbage i antal i det meste af Nord- og Vesteuropa i dette århundrede? Man må skelne mellem fluktuationer over kortere og længere tid. Slørugleantallet kan variere dramatisk fra år til år afhængig af fødemængde og klimatiske forhold, men uglen kompenserer normalt hurtigt for enkelte års bestandsnedgange. Dødeligheden blandt unge slørugler er betragtelig, således omkommer ca. 75% af ungeproduktionen i løbet af det første år, og kun 10-15% af uglerne bliver over to år gamle. Den vedvarende reduktion i sløruglebestanden i løbet af de sidste 70-80 år skyldes en række forhold: aftagende fødemængde, ugunstige (for uglerne) klimatiske forhold med mere nedbør og koldere vintre i perioden 1940-60, samt reduktion i antallet af acceptable ynglesteder. Mere direkte påvirkes uglerne af jagt, hvor enten jægeren er en anden rovfugl, et rovdyr (først og fremmest husmåren, der er i stærk fremgang) eller et menneske. Alle ugler er totalfredede, men en del skydes på andetræk. Endelig omkommer mange i trafikken og nogle af sygdomme. De væsentligste bestandsreducerende faktorer i dette århundrede har formentlig været:

1. Den stigende anvendelse af toksiske kemikalier, som fører til nedsat fertilitet, øget sygelighed og dødelighed,
2. landbrugsindustriens udvikling i retning af monokulturer dvs. aftagende diversitet i det danske agerland og dermed færre byttedyr,
3. Færre ynglesteder og
4. Forbedret infrastruktur med udvidet vejnet, øget motorisering og derved flere trafikdræbte individer. Det har vist sig, at jo flere skovbryn, levende hegn og rækker af træer desto flere slørugler i området. Udviklingen i landbruget går nu langsomt i en gunstig retning for sløruglen (og andre organismer) med aftagende pesticidforbrug, øget braklægning og tilplantning. Tilbage står sløruglens muligheder for at finde passende ynglesteder. De gamle gårde forsvinder, de resterende staldbygninger, lader og kirketårne bliver istandsat og indflyvningsvejene

bliver tilmuret eller lukket. En bestandsnedgang hos visse fuglearter kan vendes ved simpelthen at øge antallet af individer i naturen gennem opformering i fangenskab og udsætning. Et succesfuldt eksempel på denne strategi er stor hornugle. Den metode dur dog ikke for sløruglen, hvor hovedproblemet er mangel på egnede ynglemuligheder.

Redekasser vender udviklingen

I Vesttyskland ynglede i 1980 blot ca. 100 par slørugler. I den tyske delstat Slesvig-Holsten blev der i 1980'erne opsat godt 1.500 redekasser. De sidste ti år er bestanden alene i denne del af Tyskland nået op på mellem 200 og 550 ynglepar, afhængig af de årlige variationer i gnaverbestanden, og i det gode museår 1996 kom over 2.500 unger på vingerne.

Den danske bestand i 1990 var på blot 20-25 ynglepar - det laveste antal nogensinde. I løbet af den usædvanlig varme vinter 1991-92 blev der registreret en invasion af flere hundrede slørugler - flest i Syd- og Vestjylland. Hovedparten af fuglene var unge individer, der kom fra Nordtyskland. 181 fugle fandtes døde, svarende til 3/4 af alle observerede fugle, men de, der overlevede, tilførte Danmark et tiltrængt supplement.

Opsætning af ynglekasser til sløruglerne i Sønderjylland var allerede påbegyndt i 80'erne. Fra 1997 blev indsatsen intensiveret med mere formålsrettet sigte. Gennem *Projekt Slørugle* ønskede man at hjælpe sløruglerne på vej og tilvejebringe et samlet overblik over bestandsudviklingen (antal ynglepar) i amtet samt belyse forhold som kuld størrelser, fødevalg, træk og dødsårsager. En vigtig faktor i forbindelse med projektet var at udbrede kendskabet til ugle via information til lokalbefolkningen. Projektet blev lanceret i medierne, hvilket medførte mange henvendelser om observationer lokalt i amtet. Projektgruppen drog rundt i Sønderjylland, snakkede med folk, undersøgte lader og udhuse og opsatte uglekasser på egnede lokaliteter. Erfaringer fra Holland viser, at i løbet af ti år vil en tredjedel af de opsatte kasser være beboet. Sønderjyderne tog godt imod ornitologer og slørugler. Der er stor interesse for ugle, der har århundredgammel indfødsret i grænselandet, hvor den af mange opfattes som en lykkebringer. Alle, der fik tilbud om at få opsat en kasse til ugle, sagde ja tak. Det siger meget om lokalbefolkningens naturinteresse og forståelse. Også selv om det drejer sig om en fugl, der kun sjældent viser sig og da næsten altid blot som et flygtigt glimt i natten.

Atter flere slørugler i Danmark

Efter 1999 er status for sløruglen i Sønderjylland som følger: Der er besøgt 360 ejendomme og opsat 158 kasser. Slørugler er registreret på 69 matrikler med 26 sikre ynglepar heraf 21 i opsatte kasser. 148 unger er ringmærket. Det skønnes, at

antallet af ynglepar i landsdelen er 35-40 par, i Danmark i alt 65-70 par. En forøgelse på 350% på bare ti år.

Hvorfor denne opmærksomhed om en fugl der ikke er truet globalt, som kun de færreste har set og færre opnået et forhold til? De få, der har oplevet sløruglen jage over en strandeng eller langs et levende hegn, glemmer næppe indtrykket af en lydløs, spøgelsesagtig skygge i den lyse sommernat. Andre har måske tilfredsstillelse alene i den arketyperiske bevidsthed om, at de deler tid og rum med verdens smukkeste ugle.